

Сюравчик Валерій Григорович, доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ВІКТИМОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

Корупція як феномен виявляється в різних видах корупційних злочинів. Державні службовці використовують своє посадове чи службове становище, авторитет займаної посади з корисливою метою для особистого збагачення.

Корупційна злочинність є сукупністю злочинів, що безпосередньо зазіхають на інтереси державної влади та публічної служби, учинені публічними особами, полягають у незаконному отриманні ними матеріальних благ і переваг, а також надання ними таких благ та переваг.

Під час учинення корупційного злочину йдеться про так звані двосторонні угоди, за яких «покупець» має можливість використовувати державну структуру, а чиновник «продає» свої службові повноваження, послуги громадянам або представникам приватного бізнесу.

Важливу роль у вчиненні корупційних злочинів відіграє віктимна поведінка громадян (віктимність), яка є причиною або умовою цих злочинів.

Увівши у науковий обіг поняття «віктимна», Л. В. Франк позначав ним підвищену здатність людини ставати потерпілим під впливом соціальної ролі або низки духовних і фізичних якостей [1]. У кримінології віктимність трактують як соціально-психологічну сукупність рис особи, яка обумовлює високу вірогідність стати об'єктом злочинного посягання [2]. Віктимність безпосередньо пов'язана з віктимізацією, яку визначають як процес накопичення віктимних властивостей особи, що посилює роль потенційної жертви в детермінації поведінки злочинця [3]. Віктимізація є процесом перетворення особи або групи осіб на реальну жертву, а також результат такого процесу; віктимізувати – означає перетворити когось на жертву злочину [2].

Процес перетворення індивіда на жертву корупційного злочину обумовлений сукупністю об'єктивних і суб'єктивних факторів, протікає у формі віктимної поведінки в умовах криміногенно-віктимогенної взаємодії злочинця та його жертви, завершується заподіянням жертві шкоди злочином корупційного характеру. Істотні розбіжності пов'язані з оцінкою ролі віктимності в детермінації процесу становлення жертви корупційного злочину.

Корупційна віктимність – похідна властивість, функція злочинності, поза якою злочинність узагалі не існує і не виявляється. Вплив корупційної віктимності на вчинення злочинів у цій сфері, її детермінованість сукупністю різних факторів об'єктивного і суб'єктивного характеру, різноманітність виявів у криміногенно-віктимогенному процесі, криміналізація різних сфер організації суспільного життя, вплив злочинності на характер і динаміку суспільного розвитку дають підстави розглядати корупційну віктимність як системну властивість злочинності.

Останніми роками віктимогенна обстановка в Україні кількісно і якісно «збагатилася» віктимогенними факторами, головним із яких є процес криміналізації суспільного життя. Службовці та посадові особи, уповноважені на виконання управлінських функцій, є для громадян представниками держави. Їхня протиправна поведінка асоціюється як державна несправедливість, що викликає відчуття беззахисності, формує переконання в тому, що в державі панує кримінальне свавілля. Корупційні злочини пов'язані з безпосереднім або опосередкованим заподіянням моральної, фізичної, матеріальної шкоди державі, юридичним особам й окремим громадянам або їх групам.

На цій підставі можна розділити типи жертв корупційних злочинів залежно від того, яку шкоду їм було завдано – безпосередню чи опосередковану. Жертвам корупційних злочинів, кому було завдано безпосередню шкоду, відповідає рольовий тип віктимності, а тим жертвам, кому було завдано опосередковану шкоду, – ситуативно-віктимний тип потерпілого.

Корупційним злочинам притаманний ситуативно-віктимний тип потерпілого, який виявився жертвою внаслідок збігу ситуативних чинників, що стали для нього непереборними.

Також у корупційних злочинах наявна рольова віктимність, яку розглядають як статусну, професійну вразливість особи, об'єктивну в цих умовах характеристику соціальної ролі людини, що не залежить від її особистісних властивостей.

У науковій літературі за ступенем вираженості виокремлюють такі види віктимності, як нульова; середня, що реалізується за збігу обставин, які посилюють віктимізацію майбутньої жертви; підвищена [4].

Отже, жертв від корупційних злочинів можна розділити на три категорії:

1) особи, у яких за здійснення їх прав службовці та посадові особи, уповноважені на виконання управлінських функцій, прямо вимагають неправомірну вигоду. Ці особи свідомо відмовляються від корупційних схем, вони або припиняють вимагати реалізації своїх прав, або продовжують домагатися її іншим законним способом, наприклад, зверненням до суду, правоохоронних органів (нульова віктимність);

2) особи, які особисто пропонують або їх примушують здійснити корупційні схеми зі службовцями і посадовими особами, уповноваженими на виконання управлінських функцій, з огляду на те, що їм чинять різні перешкоди, вони усвідомлюють, що законним способом задовольнити свої потреби або не зможуть, або зможуть, але це надто складно (середня віктимність);

3) особи, як посадові особи та службовці, так і фізичні, юридичні особи, які ставляться до конкретного корупційного діяння як до операції (підвищена віктимність).

Особи, наділені підвищеною віктимністю, свідомо сприяють власній віктимізації, активно співпрацюють зі злочинцем, здійснюють «зустрічний пошук», здатні вчинити злочинне зазіхання.

Жертвам корупційної злочинності властива масова віктимність, оскільки корупція злилася з чиновницьким апаратом і службовцями недержавних організацій, суспільство стало толерантно ставиться до неї. Корупційна віктимність поряд з іншими причинами й умовами забезпечує існування корупційної злочинності. Якщо індивідуальна корупційна віктимність може реалізуватися, а може залишитися нереалізованими схильностями, то масова корупційна віктимність завжди одночасно потенційна і реалізована, з огляду на те, що віктимні схильності закономірно можуть реалізуватися для певної частини їх носіїв.

Для подолання корупції в державі необхідна віктимологічна реабілітація жертв корупції, тобто система взаємопов'язаних і взаємообумовлених державних заходів, спрямованих на відновлення порушених прав жертв корупційної злочинності, а також на компенсацію заподіяної шкоди й відновлення їхньої ділової репутації.

Виконання комплексу завдань із запобігання корупційним злочинам можливе лише за умов послідовного ресурсного та законодавчого забезпечення віктимологічної політики, а також розроблення нормативних стандартів поведінки із жертвами корупційних злочинів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Франк Л. В. Виктимология и виктимность / Л. В. Франк. – Душанбе : Ирфон, 1980. – 126 с.
2. Криминологія : підручник / [О. М. Джужа, Я. Ю. Кондратьєв, О. Г. Кулик, та ін.]. – Київ : Юрінком Інтер, 2002. – 416 с.
3. Элькин П. С. Потерпевшие от преступлений и проблемы советской виктимологии / П. С. Элькин, Л. Л. Вандышев, Л. В. Франк. – Душанбе : Ирфон, 1977. – 237 с.
4. Ривман Д. В. Виктимологические факторы и профилактика преступлений / Д. В. Ривман. – Л. : Изд-во Высш. полит. училища МВД СССР, 1975. – 154 с.